

Beneš a jeho stoupenci v druhé a třetí.

Edvard Beneš vedl pět zápasů. Masarykovo vítězství roku 1918 je bez Benešovy píle, metodičnosti a houževnatosti nemyšlitelné. Za první republiky se Beneš stal terčem útoků české pravice, která tak chtěla svrátit Masarykovu politiku. Třetí boj byl Mnichov. Obnovení ČSR jako státu demokratického v roce 1945 nebylo žádnou samozřejmostí, nýbrž výslednicí zápasu, na němž měl Beneš klíčový podíl. Představoval hlavní překážku na cestě druhé možnosti, a to ustavení slovenské a české sovětské republiky. Potom přišel únor.

Základem Benešovy politiky byla snaha o Evropu, v níž by mohla existovat ČSR, a to jako stát demokratický. Pro to usiloval o spolupráci západních demokracií se Sovětským svazem. Tuto jeho politiku je nutno posuzovat samu o sobě. Druhá věc potom je posuzování Benešových postupů, jeho kvalit politika a člověka. Je tedy třeba vědět, kdy je řeč o politice, již Beneš zosobňoval a kdy o něm samotném.

Následující úvaha se chce zabývat Benešovým vztahem k těm, kdo za ním stáli, tedy k českému lidu a k českým demokratickým politikům. Řada hlasů tvrdí, že hlavní Benešovou slabinou bylo, že neznal lidi. Převláděním byl demokrat a v určitých obdobích se stal přímo symbolem demokracie. Sám však byl typickým kabinetním politikem. Jako člověk plachý a uzavřený neoblíbil veřejnost a dával přednost tomu, aby se věci řešily za zavřenými dveřmi. Ve vypjatých situacích se tento postup stával přímo selháním.

Za Mnichova se československý prezident neobrátil k lidu. 10. září vyzval občany, aby se co nejméně odchylovali od svého obvyklého způsobu. Také to "uklidňování" vlastních stoupenců nepřátel nezarazilo. 21.9. dal souhlas k anglo-francouzskému ultimatu bez slova k lidu a jeho následující projev o okřídleném "naš plán", byl typický - Beneš neřekl, jaký plán má. Jiří Mucha napsal, že v okamžiku, kdy Pražané hledali do uzavřených oken presidentského křídla, se u nás cosi zlomilo.

Za vážnější, než přijetí mnichovského diktátu, lze považovat skutečnost, že prezident ČSR to nedovedl svému lidu říci. Když jej národně socialistický poslanec Tikal varoval, že kapitulace povede k mravnímu rozkladu národa, že lidé nebudou

nikomu a ničemu věřit, odpověděl Beneš, že národ bude muset i tuto krizi překonat. Očekával od národa stabilní kvality nezávislé na tom, zda se právě děje Zborov nebo Mnichov. Jistěže chyba vůdce odpovídala chybě lidu, který čekal, že jej jeho prezident převede všemi bouřemi (tak později Vladimír Krajina). Pernichovské dny nás poučují, abychom ani pro dny předanichovské nezdůstávali u primitivního schématu - pevný a čistý lid a problematický Beneš. Je ostatně skutečnostní, že jeho rozhodnutí o kapitulaci přijal celý národ bez jediné revoltu a že žádný politik ani voják se neodvážil rozhodnutí Benešovi nepřenechat.

Chyba v komunikaci mezi prezidentem a lidem (a s ostatními politiky) se pak opakovala i v únoru. Tehdy se Beneš k lidu promluvit ani nepokusil.

Co však období mezi těmito mezníky, za druhého odboje, kdy se Beneš těšil naprosté důvěře národa a kdy jeho autorita dosáhla vrcholu? Jeho rps projevy v londýnském rozhlasu byly předávány, rozehrávány, psantovány a připomínány, každý z nich byl událostí.

16.3.1939 Edvard Beneš ve svém protestu vládní velkostí řekl, že se Češi a Slováci se ztrátou svého státu nikdy nesmíří. V tom vyjádřil přesvědčení českého národa a stal se jeho vůdcem, zatímco jiní mlčeli. (Např. Klement Gottwald byl toho dne zaben vedení českého vysílání moskevského rozhlasu.) Lze mluvit o souběžnosti vůle českého národa a prezidenta Beneše. To trvalo celou válku. Lid nebylo třeba mobilisovat, k němu jej přivádět, politikovi nebylo třeba předkládat požadavky. Avšak v okamžicích, kdy se vynořily difference, projevila se též Benešova slabina v komunikaci.

Na přelomu let 1941-1942 válka vstoupila do rozhodujícího stadia. Vítězství fašistických velmocí bylo na dosah ruky a právě v tuto chvíli intenzita českého odboje po Heydrichově podzizním teroru viditelně poklesla. Situace byla neudržitelná a prezident Beneš se zcela správně rozhodl pro atentát na Heydricha. Avšak po válce nedovedl odpovědnost za tož rozhodnutí na sebe vzít.

Obecným cílem českého odboje, prezidenta Beneše nevyslínaje, bylo české národní povstání v závěru války. Když však v jeho přípravě ča. vláda v Londýně narazila na nepochopení i na odpor stoupenců, nemohla nalézt nové postupy, jež by povstání

prosadily. To padá na vrub celé čs. emigrace, ovšem presidenta Beneše zvláště. Po válce řekl velitelům pražského povstání gen. Kutivašovi a plk. Bürgerovi, že z Londýna slibovali zbraně, i když věděli, že slib nedodrží. Beneš nepochopil, že v tak zásadní věci, jako bylo dovršení odboje bylo třeba neusdlévající vynalézavosti ve způsobech, jak je prosadit.

Mezi nejbližší Benešovy spolupracovníky v Londýně patřil náčelník čs. zpravodajské služby, plk. František Moravec. Jeho zásluhy o odboj jsou nesporné. Byl to však důstojník typicky profesionálně deformovaný. Na domácí odboj se díval jako na dodavatele zpráv. Domácí odboj byl využíván, nasazován do obětování, aniž by se o něj pečovalo a dbalo jeho hlasu. I v dobách fungujícího radiotelegrafického spojení v Londýně neměli přiměřeno představu o situaci domácího odboje a o jeho možnostech. Bylo na presidentu Benešovi, aby řádně prosadil hledisko, že na rozvoji demokratického odboje závisí demokratická budoucnost republiky, že politické názory domova se musí stát základním argumentem při formulování politiky emigrace. Jenže právě k tomuto pojetí měl Beneš dosti daleko.

Nejosudnější se však Benešovy nedostatky v komunikaci projevily na jeho vztahu ke spolupracovníkům v samotné londýnské emigraci. Jeho kancléř, Jaroslav Smutný, si 22.3.1940 poznamenal: "Sohází nám duševně veliký člověk. Beneš je vynikající taktikem a stratégem, největším Machiavelim nynější doby, ale nedovádě strhnout davy, dát jim radost a práci, vědomí jednoty, pospolitości v boji, utrpení i radosti.

Nezbuzuje důvěry. Instinktivně lidé, kteří se k němu přibližují, pociťují, že stále je něco nedořečeno, že Beneš jich užívá k nějakému svému plánu, který jim neřekne.. Lidé odcházejí od něho přesvědčení, ale nezáskání, ujištění, ale nezamilování ..

Masaryk byl vůdcem, Pilsudski byl vůdcem, kteří dávali lidem nejen linii, nýbrž vdechli hnutí jimi vedenému i duši. Beneš bohužel dává jen linii ..

Dělá mi to velké starosti, jak to půjde dál, protože vnitřně se nám to rozkládá nespokojenými jednotlivci .. "

Beneš v Londýně kolem sebe nestmelil jádro stoupenců politiky, kterou proklamoval, stoupenců, kteří by spolu s ním byli garanty obnovení demokratické a socialisující republiky.

Účec a tím souvisel problém politických stran v nové republice. Obecné mínění žádalo reschod se starými politickými stranami a Beneš navrhoval tři strany - levice, středu a pravice. Konservativní pravici měli tvořit rolníci. 9.6.1943 ministru Feierabendovi řekl: "Pozemková reforma bude znamenat nadělení množství drobných majitelů půdy .. kteří budou vaší ochranou proti komunistům."

Stranu středu měli vytvořit národní socialisté a lidovci. Levici by představovala jednotná dělnická strana.

O jednotě všeho dělnictva Beneš mluvil v rozhlasovém projevu 30.4.1941 21.1.1942 Edenovi líčil věci tak, že v jednotné dělnické straně by mohli být komunisté absorbováni.

8.5.1942 přednesl svůj plán Novikovovi ze sovětského velvyslancectví a ten poznamenal, že by to znamenalo zánik komunistické strany. "Beneš odpověděl, že ano, ale právě proto, že máme na mysli velmi radikální změny hospodářské a sociální, nebude vlastně odůvodnění pro zvláštní stranu komunistickou."

To byla doba, kdy bylo třeba od idejí přejít k jednání se zúčastněnými. Bylo věcí Beneše, aby se s Feierabendem, Šrámkem, Stránským, Rípkou na společném řešení dohodl. Bylo třeba vyjasnit postup sociálních demokratů a dosáhnout vyjádření od komunistů.

Ti však se nemínili k ničemu zavazovat. V květnu 1942 Beneš nedostal pozvání k plánované návštěvě Moskvy. V druhé půli roku tam poslal Bohumila Laušmana s nabídkou, aby KSČ vyslala svého zástupce do londýnské vlády. Klement Gottwald to odmítl a radil levicovým sociálním demokratům totéž. "Pokud mají upřímnou vůli ke spolupráci s námi." Laušman si to vzal k srdci a z Benešova vyslance se stal Gottwaldovým informátorem o poměrech v londýnské emigraci.

Do 1.7.1943 učinil Beneš dvě bezvýsledné nabídky londýnským komunistům ke vstupu do vlády. 4.7. konstatoval: "Komunisté zůstanou stranou sami pro sebe, u těch se nedá nic změnit, kdyby to potřebovali, tak zase přeskochí ke kominterně a budou revolučními bolševiky."

Avšak z tohoto zjištění neučinil potřebné závěry. Nestaral se o zajištění protiváhy komunistické strany, zatímco komunisté přetahovali jednoho jeho stoupence za druhým. Gen. Ingr po návratu z Moskvy v červenci 1942 konstatoval, že čs. vysla-

než Fierlinger dbá více na stanovisko SSSR a Kominterny "než na eventuelní stanovisko vlády naší". Velitel 1.čs.praporu v SSSR pplk. Ludvík Svoboda 28.8.1944 požádal o vyslání této jednotky na frontu přímo Stalina a Gottwalda a ignoreval čs.vládu v Londýně.

K dovršení všeho, jel Beneš na jednání s Gottwaldem do Moskvy v prosinci 1943 sám. Přímě nahrál Gottwaldovi, aby mohl budoucí sít národní frontu prezentovat jako dohodu mezi komunisty a Benešem. Tedy na jedné straně zorganizovaná strana, na druhé jeden, brzy nemocný člověk.

Ani po tomto nedspachu - Benešovi se nepodařilo dosáhnout od KSČ určité závazky, nadále odmítali vstoupit do londýnské vlády - prezident neintensivně šel o prosazování demokratické politiky. Zejména nepostřehl klíčový význam sociálních demokratů. Když za ním Nosk a Hrdinová přišli s dotazem "co je pravdy na pověstech, že sociální demokraté a národní socialisté za zády komunistů jednájí o sjednocení, řekl jim, že .. v zahraničí takové sjednocení možné není. Hlavně proto, že v sociální demokracii jsou hádky o to, kde by to vedl.."

Již v květnu 1942 jej Rípka varoval:

"Zejména v prvním období po válce by jednotnou socialistickou stranu rozhodně ovládli komunisté a pak proniknutím do hlavních posic politických i administrativních by mohli ovládnout celý stát." Nicméně i 1.7.1944 Beneš zůstával u projektu jednotné socialistické strany a na Rípkův skeptický soud odpovídal: "Má se postupovat tak, aby bylo jasno, že když se to nepodaří, vinni a odpovědní za to budou komunisté a ne my ostatní." To ovšem znamenalo zůstávat v sčejetí koncepce, jež znemožňovala demokratickým socialistům vytvořit vlastní politickou organizaci. K druhému jednání s vedením KSČ v Moskvě v březnu 1945 přijížděli demokraté opět s nejasným společným postupem.

Přijali nakonec komunistický návrh na obnovení čtyř starých politických stran. S tím rozdílem, že KSČ svou organizaci po celou válku budovala a nyní nastupovala jako nová strana vládní, zdůrazňující svou opozici vůči vládě předválečné. Těm druhým nezbylo než znovu lepit strany staré, s nimiž ze války nikdo nepočítal.

Demokraté nedovedli využít kapitálu domácího odboje, i zde od podzimu 1944 nabýli převahy parašutisté vslaní z SSSR. Benešův podíl na nestálosti demokratického odboje ze druhé světové

války lze pokládat za největší jeho selhání. Selhání za triumfu.